

Ivo Možný
**PROČ TAK
SNADNO...**

Některé
rodinné
důvody
sametové
revoluce

Proč tak snadno... Některé rodinné důvody sametové revoluce

Ivo Možný

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Praha 2022

Edice SLON – Sociologické aktuality, 2. svazek / řídí Jan Maršálek

Redakce Jiří Ryba

Návrh obálky studio Designiq

Grafická úprava studio Designiq

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání čtvrté, v Karolinu první

© Univerzita Karlova, 2022

© Ivo Možný – heirs, 2022

ISBN 978-80-246-5306-8 (e-pub)

ISBN 978-80-246-5307-5 (mobi)

ISBN 978-80-246-5305-1 (pdf)

ISBN 978-80-246-5290-0

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

od roku 2021 součást Nakladatelství Karolinum

Josefu Škvoreckému, autorovi Zbabělců.

*S úctou
I. M.*

OBSAH

Předmluva ke třetímu vydání	11
Předmluva ke druhému vydání – Co jsme před deseti lety nevěděli	16
Předmluva k prvnímu vydání	29
Kapitola první Proč tak pozdě?	31
Kapitola druhá Jak to, že tak hladce?	61
Kapitola třetí A co dál?	117
Literatura	127

Přes rybníky rozšuměl se les, a jak stín letního mračna velice zabírá kotlinu s městečkem a šine se do protilehlého svahu, až se nadlouho, pro velkou vzdálenost jakoby nehnutě, zastavil pod Kaňúrem na slovenské hranici, zjevuje se mi tušení, že najednou se ale všechno změní: bez nás, jen ze své povahy anebo z řádu otáčení zeměkoule prostě.

Ludvík Vaculík, červenec 1982

Teorie vědění je dimenzí politické teorie, protože specifická symbolická moc nastolit určité principy konstrukce reality – zvláště sociální reality – tvoří základní dimenzi politické moci.

Pierre Bourdieu

Předmluva ke třetímu vydání

Vyprovázeje po třetí na cestu ke čtenáři tuto malou knížečku, nemohu nevidět, jak dramaticky se časy mění. Všechno je jinak, než když jsem ji před dvaceti lety psal. Změnil se celý kontext – kdeže jsou výjezdní doložky, kdeže je moje naděje na to, že na jaře se mi přece musí podařit sehnat bicykl a před Vánocemi že snad budou k dostání ledničky, kde je ten kapitalismus z Rudého práva, který jsme měli dohnat a předehnat, kde jsou bojovnice za mír! Jiné jsou také priority doby – kdo tehdy věděl o energetické závislosti, o globální válce s terorismem, o hrozivě stoupajícím státním dluhu a plíživém znechucení z parlamentní demokracie... Jiní jsou i čtenáři, kterým se dnes knížka může dostat do ruky – na byt nečekají v beznadějném pořadníku, ale tíží je hypotéka, první auto si pořizují vesměs před prvním dítětem a do práce za sebe už nepošílají svého kuliho, aby zůstali odpočatí na víkendové budování chalupy, nýbrž přemýšlejí, co bude s tou hypotékou, jestli jejich podnik v krizi skončí ... Proč se ten esej pořád ještě prodává?

Jak se propadá do historie společnost despotického socialismu, kterou jsem se před dvaceti lety snažil pochopit a některé mechanismy jejího dlouho úspěšného fungování vysvětlit, přeměňuje se nám starý režim před očima v něco podobného pohádce od bratří Grimů. Nebo spíše pimprlové komedii. Na scéně před papírovými kulisami se trhavými pohyby vznášejí Komunistka, Disident, Agent StB, Nestraník, Aparátník... a v pozadí, samozřejmě, kompars Obyčejných lidí. Když ale člověk přemýšlí, kam by nejlíp obsadil sám sebe, nabízí se mu nejspíš Škrhola.

Protagonisté toho kusu se musejí obsazovat uvážlivě; kdyby se to bralo podle skutečnosti, v komparsu by nakonec nikdo nezůstal. Velký podíl Obyčejných lidí hrál postupně mnohé role, a někteří i současně. O třech ze šesti mých nejbližších kamarádů z doby normalizace vyšlo v devadesátém roce najevo, že podepsali závazek spolupráce s StB. Jeden z těch Agentů byl zároveň Disident, jeden Nestraník a jeden i v normalizaci Komunistka. Jsou to samozřejmě všichni tři bytostně slušní lidé, profesně perfektní a vnitřně poctiví intelektuálové; vždycky byli. StB si nevybírala zjevné křiváky a vyhýbala se nulám; vydírala a lámala především lidi, ke kterým ostatní mohli mít respekt.

Porozumět tomu dnes je těžké. Pro ty, kdo u toho nebyli, je to těžké také proto, že ono megavyprávění je tak krásně logické, průzračné a působivé – a soudit svoje rodiče je tak snadné a svůdné... těžší je porozumět a nepřijemné je postavit se otázce, zda moje jednání nenese tytéž prvky oportunistu, kterými se obvykle naše malé životy vyrovnávají s velkou historií, dnes jenom v blýskavějším dobovém kabátě. A pro ty, kdo u toho byli, je to stále těžší i proto, že ta mediální pohádka jako dobře udělaná reprezentace reality máte jim jejich vlastní vzpomínky. Rozjíždí se proces výběrové paměti, kterou jsme našťástí všichni vybaveni, neboť jinak bychom se z neschopnosti uspořádat si smysluplně vlastní minulost snad zbláznili.

Žijeme své životy jako epizody a pochopit je můžeme jenom jako příběh. Přirozeně: každý příběh je budován zároveň jako vysvětlení – to právě je jeho skrytým pojivem. Aby naše vysvětlení bylo dobře přijatelné, či aspoň snesitelné především pro nás samé, užíváme často dosti spletité, leč zcela nevědomé strategie výběrového zapamatování prožitých epizod.

Víme také, že příběh našeho života se neodehrává v pustině. Potřebuje své dobové kulisy, kontext, v němž je vyprávěn a v nichž je srozumitelný. Bez předem připravené scény bychom si dramata svých životů nedokázali dát dohromady a přehrávat si je ani ve své paměti, natož je vyprávět. Jakmile ale ta dramata a báje začneme vyprávět (a teprve to je legitimuje), jakmile se pokusíme svůj příběh sdělit, třeba i jen svým nejbližším, scéna, na které se odehrává, musí být předem postavená, zjevná a samozřejmě všem. Náš příběh se víne minulostí, a to je krajina, v níž oni vesměs nebyli. Revokovat kulisy minulosti, onen zmizelý kontext našich životů, je víc než těžké; tak rozlehlou scénu nikdo nedokáže postavit sám. Kontext svého osobního příběhu máme předem nastavený velkým příběhem naší společnosti. Buduje ho veřejný diskurs, ke kterému naše intimní diskursy nemohou než odkazovat. Budují ho média.

Po každém velkém převratu začíná se stavět velký společný příběh národních dějin jakoby zgruntu. Strhnout ty staré kulisy! je přece první aspirací každé revoluce, ať už je jakkoli sametová. Nová scéna se dává dohromady narychlo, ale něco tu musí být, aby se mohlo pokračovat. *The show must go on.*

Tak vznikají lži paměti, kolektivní, národní paměti. Ať jsou to vysvětlení jakkoli chatrná a schematická, umožňují nám aspoň pro začátek jaksi si vzájemně porozumět. A jakmile se rozprava rozběhne, pro kohokoli pak je etablovaná verze minulosti nepominutelná. To, co dnes máme před sebou, je právě takto etablovaná verze naší národní minulosti.

Jednou ale bude muset přijít důkladnější práce na pochopení naší společné historie. Neobejde se bez dekonstrukce dnes platných a dobře etablovaných obrazů z nedávných dějin národu českého. Není to dílo na pár dnů a je to práce pro profesionální historiky. Francouzům to trvalo až do konce devadesátých let, než nakladatelství Gallimard vydalo třísvazkové historické dílo *Lži minulosti*,ⁱ které předkládá proti mediálnímu diskursu polemický, neschematický obraz čtyřicátých let, tedy scény, na níž se odehrávaly příběhy Francouzů během druhé světové války a v bouřlivých letech po ní. Nám taková velká sebereflexivní práce zatím chybí.

Posílám tedy tuto svou knížečku dvacet let starou potřetí do světa s nadějí, že některým starším čtenářům může snad trochu podpořit jejich vlastní paměť, a těm mladším, kteří u toho nebyli, leč to mediální velkovyprávění se jim zdá podezřele jasné, snad může pomoci lépe si položit otázku, jak to vlastně skutečně bylo.

Odpovědi, které esej z roku 1990 nabízí, patří ovšem už samy do historie. Byl to tehdy u nás, myslím, první pokus porozumět tomu, co se to právě stalo a proč se to stalo. Nezměnil jsem v něm pro toto vydání ani slovo. Když dnes všichni víme, co v dalších dvaceti letech následovalo, můžeme v jeho textu zároveň rozeznat, jak to, co pak následovalo, začínalo. Z tohoto hlediska mám v něm dnes sám za hlavní slabinu či nedostatek to, jak ten esej nevěnoval zevrubnější pozornost mechanismům moci a donucování ve starém režimu. Jsou to dost věkovité mechanismy a mám dojem, že právě v jejich lepším osvětlení by byla inspirace pro pochopení celé té historie až do dnešních dnů nejsilnější. Příliš samozřejmě jsem tehdy předpokládal, že zhoubný propletenec politiky, ekonomie, správy a vědění je konečně a definitivně mrtvý. Součástí

---

i Pierre Nora et al.: *Les lieux de mémoire*, sv. 1 až 3. Paris: Gallimard 1997.

porevolučního optimismu byl ovšem i předpoklad, že toto je jen první skica, po které přijdou další a lepší, neb téma bude zajisté lákavé pro mnohé mladší sociology a historiky. Jim také tuto zajisté již poslední reedici věnuji.

V Brně 25. dubna 2009

autor

Předmluva ke druhému vydání Co jsme před deseti lety nevěděli

Těm, kdož se na cestě dějinami neohlízejí, aby za sebou náhodou nespátřili grizzlyho, je často určeno ono ... *pozdě*, ...*pozdě!*, jak je znají milovníci Vodňanského písni o medvědech a turistech.

Zpřístupnit ovšem u příležitosti takového ohlžení se po deseti letech čtenářům znovu svůj vlastní text, psaný v podivuhodných rocích 1989–1990, kdy se přece jen některé věci jevily drobatko jednodušší, zavání masochismem. Asi by bylo lepší projevit po bitvě generálskou moudrost, na jaké staví mediální rozprava, a spolehnout se na to, z čeho politici žijí, totiž že staré texty nikdo nečte; dost na tom, že překonané politické analýzy budou jednou sloužit historikům. Ti aspoň, přepisující je kriticky do svých historických vyprávění, odpreparují z nich jejich jazyk, a právě ten nejbezohledněji zrazuje naivitu včerejška v očích dneška. Ostatně, snad proto sociologům nevycházejí sebrané spisy, a pokud už některý vydavatel u některého velikána k takové věci sahne, nečiní tak ještě za jeho života.